

Машканцева С.О.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії
та підприємництва на морському транспорті,
Національний університет «Одеська морська академія»

Mashkantseva Svetlana,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor, Department of Economic Theory
and Entrepreneur Ship by Sea,
Odessa National Maritime Academy National University

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ

Машканцева С.О. Формування механізмів інноваційного розвитку транспортної системи регіону. У статті висвітлено визначення дефініції «механізм», яка являє собою систему прямих, опосередкованих взаємозв'язків між економічними явищами та процесами, насамперед між їх протилежними боками, а також підсистемами й елементами економічних систем. Розглянуто вплив регіональних особливостей на інноваційний розвиток транспортної системи регіону та доведено, що ефективність управління залежить від урахування регіональних особливостей у механізмі регулювання розвитком транспортної системи, метою якого є максимально можливе врахування переваг кожного з регіонів у наданні транспортних послуг. Запропоновано основою концепції управління інноваційним розвитком транспортної галузі регіону сформувати відповідний механізм регулювання, що визначає процедури взаємодії державних та місцевих органів виконавчої влади в контексті формування і реалізації регіональної стратегії розвитку, а також методи та інструменти визначення цілей інноваційного розвитку.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, регіон, механізм, транспортна система.

Машканцева С.А. Формирование механизмов инновационного развития транспортной системы региона. В статье освещено определение дефиниции «механизм», которая представляет собой систему прямых, косвенных взаимосвязей между экономическими явлениями и процессами, прежде всего между их противоположными сторонами, а также подсистемами и элементами экономических систем. Рассмотрено влияние региональных особенностей на инновационное развитие транспортной системы региона и доказано, что эффективность управления зависит от учета региональных особенностей в механизме регулирования развитием транспортной системы, целью которого является максимально возможный учет предпочтений каждого из регионов в предоставлении транспортных услуг. Предложено как основу концепции управления инновационным развитием транспортной отрасли региона сформировать соответствующий механизм регулирования, который определяет процедуры взаимодействия государственных и местных органов исполнительной власти в контексте формирования и реализации региональной стратегии развития, а также методы и инструменты определения целей инновационного развития.

Ключевые слова: инновации, инновационное развитие, регион, механизм, транспортная система.

Mashkantseva Svetlana. Formation of the innovation development mechanisms of the region transport system. Innovative development and active implementation of innovation processes are the determining factors that will ensure the technical and technological level of its formation. Management efficiency depends on the consideration of regional features in the mechanism of regulation of the development of the transport system, the purpose of which is to maximize the possible consideration of the advantages of each of the regions in the provision of transport services. The mechanism for regulating the innovative development of the transport industry in the region must take into account the basic principles of interregional communication. Regional aspects of the transport problem tend to be concentrated in areas that are significantly different in the provision of transport services. The regional development system of the transport industry contributes to the integration of the efforts of the transport process participants. The scientific and regulatory direction of regulation should develop comprehensive and targeted programs for the development of the transport industry of the region, provide the necessary information and advice, and create a system of staffing. Implementation of innovative transport development should be reflected in regional programs. At the same time, achieving the goal is impossible without adequate financial support and the creation of an effective management structure. The identified methodological tools for the development of transport enterprises will facilitate effective work on the development and implementation of the development strategy at the regional level,

taking into account the requirements of today. The basis of the concept of management of innovative development of the transport industry of the region defines the proposed mechanisms of its regulation and implementation of the strategy, defining the procedures of interaction of state and local bodies of executive power in the context of the formation and implementation of regional development strategy, as well as methods and tools for determining the goals of innovative development, monitoring system results positions of effective use of regional potential and resources.

Key words: innovation, innovative development, region, mechanism, transport system.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах сьогодення функціонування транспортної системи регіону – один із пріоритетних векторів його розвитку. Проте залишаються невирішеними проблеми транспортної галузі, що характеризуються:

- спадом попиту на вантажні та пасажирські перевезення, багаторазовим зростанням цін на матеріальні ресурси, що призводить до значного зниження реальних доходів транспорту; низькою конкурентоспроможністю транспортно-дорожнього комплексу на зовнішньому і внутрішньому ринках; невирішеністю питань щодо джерел фінансування;

- відсутністю іноземних та вітчизняних інвестицій у фінансуванні техніко-технологічної модернізації розвитку транспорту;

- недостатньою ефективністю функціонування транспортно-дорожнього комплексу, яка пов'язана насамперед із повільним вирішенням питань приведення у відповідність з обсягами виконуваної роботи експлуатаційного персоналу та основних фондів, транспортної інфраструктури, а також з утриманням непрофільних для галузі об'єктів, низькими темпами впровадження ресурсощадних технологій;

- недосконалістю нормативно-правового забезпечення діяльності транспортно-дорожнього комплексу, повільним вирішенням питань уніфікації транспортного законодавства відповідно до міжнародного права.

Інноваційний розвиток та активне впровадження інноваційних процесів є визначальними чинниками, які забезпечать техніко-технологічний рівень її формування. Необхідність прискореного техніко-технологічного розвитку зумовлює перехід на модель інноваційно-інвестиційного розвитку, у якій розроблення та впровадження інновацій стимульовано достатнім інвестиційним забезпеченням. Чинниками, які передусім перешкоджали здійсненню інноваційної діяльності, були вартісні, а саме: нестача власних коштів, великі витрати на нововведення, недостатня фінансова підтримка держави, високий економічний ризик, тривалий термін окупності нововведень, недосконалість законодавчої бази, відсутність попиту на продукцію та кваліфікованого персоналу.

Огляд (аналіз) останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Теоретичні засади інноваційного розвитку підприємств досліджуються у наукових працях А. Аتكінсона, І. Алексеева, І. Александрова, С. Біра, П. Дойля, М. Кизима, Т. Клебанової, С. Ілляшенка, М. Крупки, О. Лапка, Г. Пашути, В. Петренка, О. Пушкаря, Ю. Маленкова, К. Плетньова, П. Хорвата, К. Крістенсена, М. Рейнора, М. Рогози, Б. Санто, Л. Саломатіної, Б. Твісса, О. Тридіда, М. Фрідмена, О. Ястремської та ін. Питання стану та розвитку транспортної галузі, сучасних технологій перевезення

вантажів вивчали О. Бакаєв, В. Сергеев, Л. Міротін, В. Назаренко, Д. Ніколаєв, О. Проценко. В економічній науці фундаментальні засади дослідження управління регіональним розвитком, теорії та методи регіональної політики сталого розвитку висвітлено в працях З. Варналія, В. Гєєця, М. Долішнього, Я. Жаліла, В. Кравціва, В. Лагодієнка, А. Мельник, Н. Павліхи, В. Поповкіна, М. Чумаченка, Л. Шевчука. Проте, незважаючи на високий теоретико-методологічний та практичний рівень досліджень, наукова проблема формування механізмів інноваційного розвитку транспортної галузі регіону залишається недостатньо вивченою. Нерозвиненість наукових підходів до розроблення механізмів інноваційного розвитку транспортної системи регіону визначила актуальність дослідження.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є вивчення поняття «механізм» та обґрунтування чинників впливу на формування механізму інноваційного розвитку транспортної системи регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дефініція «механізм» у вітчизняній науці почала використовуватися у ХХ ст. У природничих і технічних науках поняття «механізм» означає внутрішню будову, систему, сукупність станів і процесів, з яких складається звичайне явище, як це визначено у Великому тлумачному словнику сучасної української мови [2]. В Економічній енциклопедії механізм розуміється як система, пристрій, спосіб, що визначає порядок діяльності, а також як система певних елементів, що приводить у дію внутрішній пристрій машини, устаткування [3].

Класична економічна теорія визначає «механізм» як систему прямих, опосередкованих взаємозв'язків між економічними явищами та процесами, насамперед між їх протилежними боками, а також підсистемами й елементами економічних систем. Більшість дослідників розглядає «механізм» як систему, в основу якої вкладають сукупність окремих елементів, а саме цілі, функції, принципи, методи, прийоми, інструменти і форми, що становлять цілісну систему. Так, А. Кульман характеризує механізм як систему взаємозв'язків економічних явищ, які виникають за певних умов під впливом початкового імпульсу, їх послідовність; складовими ж елементами механізму водночас виступають початкові та завершальні явища і весь процес, що відбувається в інтервалах між ними [5, с. 14].

Н. Зіновчук стверджує, що механізм – це певна сукупність економічних процесів або суспільних явищ, згрупованих так, що вони можуть сприяти або безпосередньо трансформувати інші економічні процеси чи суспільні явища [4, с. 196].

Відзначимо, що велике значення у дослідженні інноваційного розвитку транспортної галузі має визначення інституційного середовища регіону, яке

складається з макро- і мікросередовища. Макросередовище регіону включає такі інститути:

- політичні – сукупність взаємовідносин між органами державної влади;
- економічні – процеси, що забезпечують товарно-грошовий обіг та перерозподіл благ;
- юридичні – множина нормативно-правових актів, що в сукупності регулюють усі сфери життєдіяльності людини;
- соціальні – сукупність правил щоденної взаємодії у соціумі.

Мікросередовище регіону включає такі інститути:

- інститут ринку регіону – механізм взаємодії економічних інтересів, що породжує конкуренцію та стимулює економічне зростання;
- норми поведінки та етнокультура населення – специфіка у взаємовідносинах між людьми, що передана генетично та надбана історично;
- неформальні інститути – це наслідки впливу та взаємодії культури, релігії та ментальності.

Ефективність управління залежить від урахування регіональних особливостей у механізмі регулювання розвитком транспортної системи, метою якого є максимально можливе врахування переваг кожного з регіонів у наданні транспортних послуг. Отже, механізм регулювання інноваційного розвитку транспортної галузі регіону – це чинники, принципи, регулятори впливу, сукупність яких спрямована на досягнення конкурентоспроможності надання транспортних послуг. Слід зазначити, що важливу роль у регулюванні інноваційного розвитку транспортної галузі регіону відіграють зовнішні чинники:

- доступність використання ресурсного потенціалу;
- формування сприятливого конкурентного середовища;
- розвиненість кон'юнктури ринку;
- інституційне середовище;
- державна науково-технічна політика;
- інвестиційний клімат;
- цінова і податкова політика;
- природно-кліматичні умови;
- коопераційно-інтеграційні зв'язки в транспортній системі;
- зовнішньоекономічна діяльність регіонів.

Серед внутрішніх чинників виділяють: наявність кваліфікованих керівників, які приймають ефективні рішення, використовуючи сучасні прогресивні технології для модернізації і диверсифікації виробництва продукції за раціонального використання ресурсного потенціалу; внутрішню виробничу і соціальну інфраструктуру; якість і конкурентоспроможність послуг; організаційно-господарські форми підприємств.

Механізм регулювання інноваційного розвитку транспортної галузі регіону має враховувати основні принципи міжрегіональних зв'язків. Регіональні аспекти транспортної проблеми, як правило, сконцентровані в областях, які суттєво відрізняються у наданні транспортних послуг.

Забезпечення інноваційного розвитку транспортної галузі регіону, на нашу думку, тісно пов'язане з формуванням ефективного специфічного механізму його управління. Досліджуючи це поняття, науковці запропонували значну кількість його визначень, які розкривають сутність, складники, сфери та напрями

його використання. Структурний склад механізмів управління реалізується багатьма українськими вченими. Так, М.А. Латинін та В.В. Лагодієнко виділяють у складі механізмів управління процесам розвитку економічних систем функціональні механізми: правовий, економічний, адміністративний та інформаційний [6-8].

С.Б. Белай пропонує використовувати одночасно сукупність механізмів: інформаційно-аналітичний, моніторинговий, правовий, адміністративний, об'єднуючи їх у комплексний механізм регулювання кризових явищ [1, с. 176]. За визначенням А.А. Садекова механізм управління – це система впливу на об'єкт управління з метою досягнення бажаного результату, система організації господарського процесу, що представлена комплексом чинників, що є взаємодоповнючими і взаємозалежними та мають власні форми управлінського впливу [9, с. 64].

Найбільш поширене трактування визначає механізм управління як сукупність організаційних, економічних, технологічних, соціально-психологічних і правових засобів виробництва продукції з характерними для нього формами та методами впливу, спрямованими на реалізацію обґрунтованих цілей.

Організаційна і правова підсистеми спрямовані на забезпечення умов створення правової бази, що регламентує взаємне представництво інтересів і розподіл повноважень між центральними та місцевими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування; зацікавленості в ефективній роботі всіх підприємств території незалежно від форм власності; формування системи управління стратегічним розвитком транспортної системи та її інституційного середовища. Основним завданням фінансової підсистеми є налагодження фінансово-бюджетних відносин між центром та регіонами, формування критеріїв і механізмів надання державної підтримки, фінансування за рахунок коштів державного й місцевого бюджетів завдань та напрямів стратегії розвитку. Значення інформаційної підсистеми полягає у застосуванні спеціалізованого програмного забезпечення для ефективного внутрішнього регіонального управління, подальшому розвитку інформаційних технологій і систем для надання даних щодо багатоваріантних аспектів функціонування економіки регіону, всебічній інформатизації населення, автоматизації систем господарського управління, глобалізації комп'ютерних мереж через Інтернет та використанні зарубіжного досвіду інформаційного регулювання регіональних систем.

Своєю чергою, інноваційна підсистема сприяє запровадженню кластерного підходу до забезпечення інноваційного розвитку транспортної галузі регіону та реалізації заходів щодо інноваційного, високотехнологічного виробництва продукції. Економічна підсистема як взаємопов'язана сукупність економічних важелів і методів спрямована на ефективну діяльність суб'єктів управління завдяки бюджетно-податковій, фінансово-кредитній, митно-валютній, цінovій, інвестиційній політиці держави. Соціальна підсистема передбачає підвищення рівня й якості життя населення, запровадження соціальних стандартів та розвитку соціальної інфраструктури, реалізації програм зайнятості населення.

Економічні інструменти механізму управління являють собою економічні методи, важелі та стимули

регулювання інноваційного розвитку транспортної галузі регіону як системи. Економічні важелі включають податки, штрафи, субсидії, дотації, субвенції, компенсації, інші санкції; економічні стимули – заробітну плату, дивіденди, премії тощо. Перелік економічних методів та важелів не може бути вичерпним, оскільки динамічність змін сучасного господарського життя, нові виклики і проблеми змушують суб'єктів управління знаходити й нові форми впливу на об'єкти.

Основними адміністративними інструментами є адміністративна, цивільно-правова і кримінальна відповідальність за невиконання вимог нормативів; інструменти матеріального стимулювання та підтримки, тобто інструменти, пов'язані з природоохоронною діяльністю держави; пряме й непряме державне стимулювання підприємств; багатофункціональна система з елементами взаємостимулювання і взаємofінансування та інші. Правові важелі механізму регіонального управління визначають спектр нормативно-правового забезпечення, що забезпечує легітимність функціонування транспортних підприємств та визначає порядок реалізації відносин усередині та ззовні.

Формування механізму управління розвитком транспортної галузі регіону здійснюється за допомогою науково обґрунтованих принципів:

- цілеспрямованості (передбачає створення цілеспрямованої системи, в якій усі елементи становлять єдиний механізм, спрямований на вирішення одного завдання);
- безперервності і надійності (проявляється у створенні таких організаційних, економічних, правових та інших умов, за яких досягаються стабільність і безперервність ефективного функціонування об'єкта управління);
- плановірності (передбачає, що система (механізм) повинна бути націлена на вирішення як поточних, так і довготермінових завдань);
- динамізму (допускає, що механізм управління має високу адаптивність до внутрішнього і зовнішнього середовища);
- несуперечливості законам управління (передбачає комплекс заходів, спрямованих на подолання конфліктно-антагоністичних форм розвитку суперечностей);
- цілісності, який є вихідним принципом будь-якої системи;
- моделювання (складна система може бути представлена кінцевою множиною моделей, кожна з яких відображає певні грані її суті. Цей принцип дає можливість дослідити певну властивість або групу властивостей складної системи за допомогою однієї або декількох спрощених);

- ефективності управління (пов'язаний із можливістю використати безліч варіантів досягнення однієї й тієї самої мети, і завдання полягає у тому, щоб вибрати з них найкращі).

Отже, до механізму розвитку транспортної галузі пропонуємо включати державні важелі та регіональну систему регулювання розвитку. Як відомо, до системи державних важелів розвитку сільського господарства регіону належить інвестиційно-інноваційна, цінова, кредитна, фінансово-бюджетна, податкова, зовнішньоекономічна політика.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Регіональна система розвитку транспортної галузі сприяє інтеграції зусиль учасників перевізного процесу. Науково-консультаційний напрям регулювання повинен розробляти комплексні та цільові програми розвитку транспортної галузі регіону, надавати необхідну інформацію та консультації, створити систему забезпечення кадрами. Реалізація інноваційного розвитку транспорту повинна знайти практичне відображення в регіональних програмах. Необхідною умовою є формування інтеграційних структур із надання різних послуг.

Стратегічне планування інноваційного розвитку транспортної галузі на рівні регіонів має стати інтегруючою силою, яка спрямовує процес розроблення стратегічних цілей і створює основу для управління наданням послуг та підвищення якості й рівня життя населення. Елементами процесу стратегічного планування є оцінка переваг і недоліків функціонування транспортної системи, а також можливостей та загроз щодо його подальшого розвитку. Стратегічні пріоритети, визначені в стратегії розвитку регіону, розкриваються постановкою стратегічних завдань, розробленням механізмів їх досягнення. Водночас досягнення мети неможливе без відповідного фінансового забезпечення та створення ефективної управлінської структури. Визначений методологічний інструментарій розвитку транспортних підприємств сприятиме ефективній роботі з розроблення та реалізації стратегії розвитку на регіональному рівні з урахуванням вимог сьогодення. Основою концепції управління інноваційним розвитком транспортної галузі регіону визначено запропоновані механізми його регулювання та реалізації стратегії, що визначають процедури взаємодії державних та місцевих органів виконавчої влади в контексті формування і реалізації регіональної стратегії розвитку, а також методи та інструменти визначення цілей інноваційного розвитку, системи моніторингу результатів із позиції ефективного використання регіонального потенціалу і ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Белай С.В. Державні механізми протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру: теорія, методологія, практика : монографія. Харків : Національна академія НГУ, 2015. 349 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ ; Ірпінь : Перун, 2001. 186 с.
3. Економічна енциклопедія : у 3-х т. / уклад. Б.Д. Гаврилишин та ін. ; ред. С.В. Мочерний. Київ : Академія, 2001. Т. 2. 848 с.
4. Зіновчук Н.В. Екологічна політика в АПК: економічний аспект. Львів : Львівський держ. аграр. ун-т, ННБК «АТБ», 2007. 394 с.
5. Кузьман А. Экономические механизмы : монография. Москва : Прогресс-Универс, 1993. С. 13–14.
6. Латинін М.А. Теоретичні підходи щодо визначення механізму державного регулювання розвитку аграрного сектору економіки України. *Галузеве управління*. URL : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/galuz/05lmaseu.pdf> (дата звернення: 01.09.2019).

7. Лагодієнко В.В. Логістика по-японськи: підвищення ефективності діяльності підприємств. *Культура народів Причорномор'я*. 2014. № 275. С. 207–210.
8. Лагодієнко В.В. Понятіє сутності і функцій управління в логістических системах. *Балтійський гуманітарний журнал*. 2014. № 4(9). С. 145–147.
9. Садеков А.А., Цурик В.В. Управление предприятием в условиях кризиса : монография. Донецк : ДонГУЭТ, 2006. 178 с.

References:

1. Byelay S.V. (2015) *Derzhavni mekhanizmy protydyi kryzovym yavyshcham sotsial'no-ekonomichnoho kharakteru: teoriya, metodolohiya, praktyka* [State mechanisms of crisis response of socio-economic nature: theory, methodology, practice]. Kharkiv: National Academy of Sciences of Ukraine. (in Ukrainian)
2. Busel V.T. (ed.) (2001) *Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy* [A great explanatory dictionary of modern Ukrainian]. Irpin: Perun.
3. Mochernyy S.V. (ed.) (2001) *Ekonomichna entsyklopediya : u 3-kh t.* [Economic encyclopedia: in 3 volumes]. T. 2. Kyiv: Academy.
4. Zinovchuk N.V. (2007) *Ekolohichna polityka v APK: ekonomichnyy aspekt* [Environmental policy in agroindustrial complex: an economic aspect]. Lviv: Lviv State. agrarian. Univ., Scientific-Production Company "ATB".
5. Kuhlman A. (1993) *Ekonomicheskiye mekhanizmy: monografiya* [Economic mechanisms: monograph]. Moscow: Progress-Univers.
6. Latynin M.A. (2016) Teoretychni pidkhody shchodo vyznachennya mekhanizmu derzhavnoho rehulyuvannya rozvytku aharnoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Theoretical approaches to the mechanism definition of state regulation of development of agrarian sector of economy of Ukraine]. *Branch management (electronic journal)*, vol. 11, no. 115, pp. 10–14. Available at: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/galuz/05lmaseu.pdf> (accessed 10 September 2019).
7. Lahodiienko V.V. (2014) Lohistyka po-yapons'ky: pidvyshchennya efektyvnosti diyal'nosti pidpryyemstv [Logistics in Japanese: Increasing Business Efficiency]. *Culture of the peoples of the Black Sea*. no. 275, pp. 207–210.
8. Lahodiienko V.V. (2014) Ponyatiye sushchnosti i funktsiy upravleniya v logisticheskikh sistemakh [The concept of essence and management functions in logistics systems]. *Baltic Humanitarian Journal*. vol. 4, no. 9, pp. 145–147.
9. Sadekov A.A., Tsurik V.V. (2006) *Upravleniye predpriyatiyem v usloviyakh krizisa: monografiya* [Enterprise management in a crisis: a monograph]. Donetsk: Publishing house of DonGUET.